

לא תגנוב! לפעמים כן מותר

Category: משפטים, שמות

איסור הגניבה בעשרת הדיברות עוסק בגניבת נפשות; אבל גם הטעיית דעת הבריות נחשבת לגניבה. לעומת זאת הזוהר מחדש שלפעמים זו מצווה לגנוב.

לא הכול אסור

השבוע מישהו 'התאונן' בפני: כל היום אני שומע מה אסור: אסור לי לעשות כך ואסור לי לעשות כך. מתי תתחיל לומר מה מותר לעשות?!

לכאורה הוא צודק. ישנם אכן הרבה יותר דברים שאסור לעשות מהדברים שמותר לעשות; ישנם שס"ה מצוות לא-תעשה ורק רמ"ח מצוות עשה, זאת אומרת שתמיד עסוקים יותר בדברים שאסור לעשותם. ובכלל במצוות עשה ישנם חילוקים בין גברים לנשים, כהן לוי, ישראל, או מלך; משא"כ במצוות לא תעשה כולם שווים לאיסור ולא משנה מיהו ובאיזה מעמד הוא נמצא.

אבל זה לא בדיוק כך, אדרבה. הגמרא במסכת חולין (ק"ט ע"ב) אומרת 'כל דאסר לן רחמנא שרא לן כוותיה' כל דבר שהתורה אסרה לנו יש מקרה שזה יהיה מותר, והגמרא שם נוקטת בכמה דוגמאות.

להבהרת הדברים ניקח דוגמא מפרשת השבוע: אחת המצוות שמוזכרת בפרשתנו היא איסור גניבה שמוזכרת כמה פעמים "כי יגנוב איש שור או שה" עליו לשלם ד' וה' ועוד ריבוי הלכות בקשר לגניבה.

הפעם הראשונה שהתורה מזכירה את איסור גניבה זה בעשרת הדיברות: "לא תגנוב". כולם חושבים שהתורה מדברת על גניבת ממון. בא רש"י ואומר "בגונב נפשות הכתוב מדבר, לא תגנובו" בגונב ממון". רש"י אומר לנו שכאן מדובר בקידנעפ, בחטיפת אנשים, שאסור לגנוב אנשים, מה שנקרא היום 'סחר באנשים'. זהו איסור חמור עד כדי כך שבפרשתנו התורה אומרת "וגנוב איש ומכרו ונמצא בידו מות יומת", והתורה קוראת לזה גניבה.

דרגה אחת למטה מזה זוהי גניבת ממון, שמוזכרת בפרשת קדושים "לא תגנובו". אומר רש"י "אזהרה לגנוב ממון" (ויקרא י"ט, יא). כאן כבר מדובר בגניבה ה'מוכרת' והשגרתית בלשון בני-אדם, ובזה כלול גנבת ממון ממש, כסף ושווה כסף, וכו'.

דרגה שלישית של גניבה היא "גניבת דעת" שהמשמעות בזה היא כדברי הרמב"ם בהלכות דעות (פ"ב ה"ו): "אסור לגנוב דעת הבריות ואפילו דעת נכרי, כיצד לא ימכור לנכרי בשר נבילה במקום בשר שחוטא" גוי שבא לקנות בשר כשר אסור לקצב למכור לו בשר טרף, בתואנה שלגוי מותר

לאכול בשר טרף. אם הגוי מבקש בשר כשר חייבים לתת לו כפי בקשתו, ולא ² זוהי גניבה.

ויתירה מזו ³ ממשך הרמב"ם ⁴ "ולא יסרהב בחבירו שיאכל אצלו והוא יודע שהוא אינו אוכל ולא ירבה לו בתקרובת והוא יודע שאינו מקבל". אתה מבקש מחברך לאכול ואתה יודע ברור שהוא לא יאכל בשום אופן, אם זה בגלל שהוא מקפיד לאכול רק אוכל טבעי ואין לך בבית מה להציע לו, או במקרה שהוא בדיאטה מיוחדת והוא נמנע מלאכול דברים עם סוכר, או מחמת כשרות וכדו' ⁵ הרי בכל מקרה אתה לא באמת מתכוון לארח אותו, אלא בגלל שהנך יודע שהוא לא יאכל אתה 'משחק אותה' נדיב ומארח נפלא ⁶ התורה מכנה זאת בשם גניבת דעת.

ולומדים זאת מהתורה. כשיעקב ברח מלבן, ובסוף לבן השיגו הוא פונה אליו ואומר לו "ויאמר לבן ליעקב מה עשית ותגנוב את לבבי", ואומר רש"י "גנבת את דעתי" (בראשית ל"א, כ"ז). בתוך המונח של גניבת דעת כלול גם העתקות במבחן וכדו'.

כן, תגנוב?

בא הזוהר הק' בפ' יתרו ואומר "לא תגנוב" ⁷ "פסקא טעמא". הפירוש הוא שלפי הטעמים שאנו קוראים בתורה התיבה "לא" ותיבת "תגנוב" אינן מחוברות, וזה כאילו שנכתב "לא". נקודה. "תגנוב". שצריך לגנוב. התורה כאילו אומרת שבדרך כלל אסור לגנוב אבל יש לפעמים שאז כן מותר לגנוב.

ישנם פעמים בהם מותר 'לגנוב' נפשות; הרבה פעמים אנשים טוענים שאנחנו צידי נפשות, אנחנו גונבים אנשים מעולם החולין ומכניסים אותם לתוך עולמה של היהדות. אני בטוח שכל אחד שמע את הטענה הזאת יותר מפעם אחת, "הו אתה הולך לחב"ד, תזהר הם יעשו לך שטיפת מוח" ⁸, "נעבאך, כולם כאן 'שבויים' ו'חטופים' ⁹".

ובאמת זה ההפך, הגמרא במסכת חולין (צא, ב) אומרת על הפסוק "ויאמר שלחני כי עלה השחר, אמר לו (יעקב) גנב אתה או קוביוסטוס (גונב נפשות. רש"י) אתה שמתירא מן השחר", אומר השל"ה הק' (בספרו ח"ב כ"ג ע"ב) מדוע הוא קורא לשרו של עשו "גונב נפשות", כי זה רומז לנשמות שנאבדו מהעם היהודי, "ודע כי יש בזה סוד נשמות העשוקות ביד סמאל" ¹⁰ וזהו גנב שהנשמות שייכא לישראל", ואם כן אנו מחזירים נשמות שנגנבו מעם ישראל ולא להיפך. זוהי גניבת נפשות שמותרת ואפילו רצויה.

הדרגה השנייה בגניבה שהיא גניבת כסף גם היא מותרת לפעמים; ההלכה אומרת בקשר למצות צדקה שאם אישה באה ומעוניינת לתרום כסף לבית הכנסת, אם מדובר בסכום קטן מותר לקחת ממנה, אולם אם מדובר בסכום גדול יש לברר האם התרומה הזאת היא בהסכמת הבעל (ראה רמב"ם הל' מתנות עניים פ"ח הלכה י"ב).

ההלכה ממשיכה ואומרת כיצד מודדים סכום קטן או סכום גדול ¹¹ "וכמה הוא דבר מועט הכל

לפי עושר הבעלים ועניותם" [1] תלוי כמה הבעל עשיר ובמקרה זה גם כסף גדול נחשב ל"דבר מועט" (יורה דעה הל' צדקה ס' רמ"ח, ד').

בדורנו אומר הרבי (תו"מ נ"ה ע' 55) שהנשים הן אלו שמחזיקות את הכסף והן קובעות ברוב הפעמים בבית כמה כסף יתבזבז [2] אז בוודאי שמותר לאשה לתרום לצדקה תרומה גדולה בלי רשות בעלה, כיון שהכסף אינו ברשותו, (ואדרבה אם הוא רוצה לתת צדקה הוא זקוק להסכמתה). אם כן "גניבה" כזאת כשרה.

האשמה רצויה

וכאן אנו באים לדרגה השלישית בגניבה [3] 'גניבת דעת. מותר למשל לגנוב דרשה של הרב כדי לחזור אותה כאילו הוא עצמו הגה את הרעיונות של הדרשה. זה מה שהזוהר מביא דוגמא "למגנב דעתא דרביה באורייתא", כזאת גניבת דעת מותרת.

דוגמא נוספת: מסופר שפעם באו בטענות לאדמו"ר הזקן כלפי חסידיו שהם 'משחקים אותה' צדיקים; הם מתפללים הרבה שעות ומהדרים במצוות כאילו שהם כאלו צדיקים, אבל באמת הם 'צבועים' ואין תוכם כברם, מבחוץ הם נראים חסידים אבל בפנים זה לא בדיוק אותו הדבר, הם מעמידים פנים [4]

אדמוה"ז שמע את הדברים והפטיר "אזוי אזוי, אם כן יקוים בהם פסק המשנה "כל מי שאינו לא חגור ולא סומא ולא פיסח ועושה עצמו כאחד מהם אינו מת מן הזקנה עד שיהיה כאחד מהם" [5] כיון שהם עושים עצמם חסידים ועושים עצמם כאילו שיש להם אהבת ה' מובטח להם אפוא שלא ימותו מן הזקנה עד שיהיו כן!" (שיחת י"ב תמוז תשי"א, 'תורת מנחם' ח"ג עמ' 200).

התופעה הזאת מוכרת לכל מי שמעוניין להתחיל לשמור ולהקפיד על עוד מצוה. החברים שלו ובני משפחתו אומרים לו "מה פתאום נעשית כזה צדיק, אתה סתם צבוע ושקרן ורוצה לעשות עלינו רוח, זה לא אמיתי ואתה גונב את דעת הבריות!" [6]

ועל זה אנו אומרים, שכזו גניבת דעת לא רק שהיא מותרת אלא אפילו רצויה [7]